

Антон Усанов

УСАНОВ Антон Ігорович – магістрант філософського факультету Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Сфера наукових інтересів – філософія культури.

ОСВОЄННЯ ТИМЧАСОВОЇ ВІЧНОСТІ: ВІД СИМВОЛУ ДО СИМУЛЯКРУ

У статті досліджуються механізми підміни символічного простору симулятивним, сутнісного вираження – підробкою та симулякром, що притаманні сучасній культурі. Аналізується діалектика цілого і частини у О.Лосева, розглядається співвідношення ейдосу й ейдолону, виявляються форми імітації смислу, історії.

Ключові слова: *символ, міф, ейдос, ейдолон, симулякр, симуляція.*

Сучасна культура переживає переоцінку традиційних цінностей, яка охопила різні сфери людського буття. Глибина мутацій значною мірою визначається поширенням новітніх технологій. Експериментування зі штучною реальністю, різноманітні способи моделювання дійсності змінюють і характер сприйняття самої дійсності, і способи взаємозв'язку і спілкування людей. Питання реального – ілюзорного, суттєвого – несуттєвого, справжнього – несправжнього сьогодні все частіше залишаються без відповіді. Не випадково Ж.Бодрійяр зауважує, що «гігантський процес симуляції» заповнює усе поле комунікації не реальним, а «фантомним змістом». Осмислення механізмів підміни та імітації сутності є важливою світоглядною проблемою, а тому аналіз смислових трансформацій в сучасній культурі є актуальною темою дослідження.

Ступінь розробленості проблеми. Осмисленню символу, форм його вираженості присвячені роботи О.Лосева.

Аналізу сучасної культурної ситуації та трансформації світоглядних орієнтирів присвячені роботи Ж.Бодрійяра, зокрема «Символічний обмін і смерть», «Симулякр і симуляція» та ін. Дослідження його ідей та філософії постмодернізму здійснюють у своїх роботах Н.С. Автономова, А.В. Гараджа, Е.Н. Гурко, С.Н. Зенкін, І.П. Ільїн, В.А. Подорога, та ін.

Роботи В.В.Бичкова, П.Б. Маньковської, Г.К. Косикова спрямовані переважно на культурологічний аналіз, вивчення постмодерністської ситуації в області соціології та естетики. Вітчизняні дослідження при-

свячені аналізу фундаментальних перетворень у філософсько – світоглядних принципах, у прийомах фігуративного мистецтва, літератури, культури.

Метою даної статті є аналіз механізмів підміни символу симулякром, цілого частиною, сутності видимістю, що притаманно сучасній культурі. Для її реалізації необхідно виконати ряд завдань: проаналізувати діалектику цілого і частини у О.Лосева, розглянути співвідношення ейдосу і ейдолону, виявити форми імітації смислу, історії, тощо.

Сучасний світ відмовляється від символічного простору вираження смислу у бік його штучного конструювання, тобто вироблення різноманітних прктик симуляцій. Символічному вираженню характерним є повна рівновага між «внутрішнім» і «зовнішнім», ідеєю й образом, «ідеальним» і «реальним», таке вираження притаманне міфу, як особливому організму. У символі відбувається зустріч двох планів буття, тобто, смислу в самих речах – в єдинороздільній тотожності та відмінності. Тобто, символ є виявом цілого, що узгоджує свої частини – річ і смисл речі.

Таку діалектику частини і цілого розгортає О. Лосєв, викладаючи вчення Платона про їх співвідношення. «По-перше, ціле не є множиною і не є всим. По-друге, ціле є якоюсь ідеальною єдністю, що не ділиться на просторово-тимчасові відрізки. По-третє, ціле ділиться на такі частини, які несуть на собі енергію цілого, і тому вони вже не просторово-часові відрізки, але ідеальні моменти в єдності цілого...» [6]. Тобто ціле є смислом речі, її ейдосом. Тому цілісність не може бути механічною сукупністю частин, з якої з необхідністю з'являється спільність. Ціле охоплює всі частини, які ейдетично породжує і через які діє.

Як зазначає О.Лосєв, ціле відмінне від своїх окремих частин, і, разом з тим, тотожне з ними, ціле має частини, але самі частини не складають цілого. Тобто, ціле не з'являється там, де є сукупність якихось частин, а навпаки, частини з'являються там, де є якась єдність. Вибудовується первинність єдності, а не множинності (холістичність). Якщо ж слідувати діалектичній ієрархії, то «осмислюється річ, тобто одержує своє існування, винятково через енергію сутності, а тому річ і є енергія сутності, але – як інобуттєва, уже не по еству, але по благодаті й по причастю» [6].

У платонічній системі сутність у своєму становленні й вираженні породжує та оформляє річ, енергійно її осмислюючи. Це становлення й вираження сутності може бути нескінченно різноманітним. Воно не ціпеніє в єдиному варіанті втілення, оскільки таких варіацій однієї й тієї ж сутності може бути безліч. О.Лосєв для ясного розуміння цього моменту наводить приклад з математичною функцією, яка може бути

розкладена нескінченно, і наголошує, що таким є й ейдос. Його втілення варіативно багатоманітні, оскільки не обмежується нічим. Але що ж відбудеться при безвідносній самостійності частини до цілого? Як зазначалось, при такому розколі частини перестають бути частинами, бо такими вони є тільки в певній цілісній єдності, яка у своєму складі може мати частини, але при відсутності такої єдності не може йти мова й про частини. Частини бувають тільки відносно свого цілого: немає цілого – немає частин, а є проста множинність, і навіть не множинність, бо немає підстав для узагальнення, немає змістовності. Опинившись у безпідставному існуванні, речі можуть лише імітувати образ власної самототожності у нескінчених серіях та повтореннях, речі стають образами без прообразу.

В добу античності «найпоширеніше слово на позначення [такого] образу, εἶδωλον, походить від εἶδον, аористного інфінітива дієслова «бачити». Εἶδωλον – це те, на що дивляться як на саму річ, хоча воно є лише двійником: тіні померлих у Гадесі (Одіссея XI, 476), двійник Єлени, створений Герою (Еврипід, Єлена 33), статуя чи портрет, або, зрештою, те, що відображене у дзеркалі і чого насправді немає. Коротше кажучи, εἶδωλον – це візуальний носій лат. figura, effigies, forma, imago, pictura, simulacrum, species англ. image, picture фр. Image ілюзій, на противагу εἶδος чи іδέα того ж кореня, прекрасній та істинній формі, що потім стане у Платона «ідеєю» (Кратил 389 b3)» [4, с.435].

У репрезентативній схемі, сформульованій Платоном, є ідеальний прообраз (εἶδος чи іδέα), у відношенні до якого можливі вірні чи невірні наслідування. Вірні наслідування-копії характеризуються своєю подібністю з ідеєю, а невірні наслідування-симулякри – своєю відмінністю від моделі та один одного. Загальною для інших є співвіднесеність, позитивна або негативна, із трансцендентальним зразком.

Таким чином, для Платона симулякр – це копія, безвідносна до прототипу, а так як істинність визначається саме ним, виходячи з подібності чи відмінності, то симулякри втрачають онтологічний статус і заперечуються як підробки, вимисли, примари. Якщо ідеї, з часів античності, склали виразну основу символічного міфу, то симулякри перебували на других ролях до поки не відбувся онтологічний переворот в епоху з дивною назвою – «після сучасності».

Постмодерністський світогляд здійснив перехід від міфу символічного до міфологічної симуляції. Її особливістю є підміна символу симулякром, унаслідок чого виникають тотальні симулятивні практики історії та особистості. Симулякр або ейдолон – це підміна через імітацію символу, у якій не ціле збирає частини та утримує і розгортає єдність, а елементи збираються, щоб заповнити відсутність належної

єдності через узгодженість між собою. Тепер ціле існує інкогніто, через експлуатацію своїх частин, які без нього бути не можуть і відтворюють його з безумовною необхідністю, тобто симулюють.

Символічна модель трансформується симулякром. Проголошення самостійності ейдолона свідчить про розрив речі та ідеї, через яку річ осмислюється. Тепер річ не прив'язана до конкретного змісту, а звільнення від смислової домінанти дозволяє відтворювати свою змістовність через серійну повторюваність та вірогідну узгодженість різних одиниць. Тобто, річ осмислюється не через єдиний ейдос, але має можливість визначитися через співучасть у різних змістовних зв'язках та смислових обмінах, утворюючи сітьовий простір.

Таким чином, відбувається дзеркальне відображення платонічної моделі, через обмін ролей у співвідношенні речі та її змісту. Якщо у платонізмі можлива необмежена варіативність прояву смислу речі, при одиницності змісту, то у переверненій моделі, навпаки, встановлюється субстанціональність речі, до якої можуть додаватися змістовні варіації. Там смислова енергія проявлена в речі, а тут виток від самих речей, від матерії та меону, і породження смислу у плинності варіативних значень. Тож волею чи неволею, але у навалі симулякрів знову проглядає протистояння ідеалізму й матеріалізму.

Якщо ейдос є підставою для особистісного прояву, що виражає своє буття в імені, то інша ситуація складається з ейдолоном. Особистість, як енергійно явлена сутність, виражає символічну єдність смислу та його інобуттєвого втілення. Ейдолон же втрачає свою сутнісну першооснову, символічну єдність зі змістом, тобто особистість, що проявляється в ньому. Таким чином, він стає ликом без сутності, що тільки проглядає через нього, він – личина без особистості, але річ у тім, що саме ці сутнісні енергії висвітлювали й визначали цей меон, формували і надавали йому образ існування. Визначаючи річ, ми відрізняємо її від усіх інших речей через виявлення її істотних рис, тобто через сутність, яка саме обмежує й визначає. Без цього формування меон як протилежність, інакшість сутності є безмежним, нескінченно подільним, неоформленим, нерозрізненим, оскільки він не розрізняється сутністю.

Втрата сутності веде до втрати імені, а це спричиняє і втрату індивідуальності. Річ втрачає свої істотні індивідуальні риси, які робили її саме цією річчю, а не іншою. Це також є ознакою неоформленого меона, а ситуація невизначеності провокує симуляцію індивідуальності. Таким чином, наслідком боротьби проти тоталітарності змісту, прагнення до звільнення від походження і спрямованості на свій зміст, є те, що річ втрачає свою визначеність, речову індивідуальність і розчиняється в конвеєрних потоках.

Як зазначалось, ейдолон повстає проти смислу, як одного єдиного наявного даного сенсу, але визнає змістовну плинність і нескінченну варіативність. Відомо також, що зміст певним чином визначає річ, відмежовуючи її від усього іншого, кожен зміст є індивідуальним і його виявлення у речі також буде унікальним. Якщо річ претендує на потенційне освоєння нескінченної кількості смислів, то такими ж нескінченними будуть і способи її розуміння й визначення у світі. Кожен новий смисл буде виділяти свої істотні риси в цій речі, а тому самовизначення речі буде щораз новим, тами чином, річ отримує нескінченну вереницю імен.

Тобто, у ситуації ейдолона, симулякра безліч смислів, імен являють себе через одну й ту ж річ. Тут сутність постійно змінюється при незмінності личини, різні образи проявляються і називають себе по-різному за тим самим видом. Постає ситуація, коли при безкінечному хороводі смислових породжень не видно справжнього їх господаря. Чи є такий взагалі? При такій кількості власників жодного свого й рідного – усі чужі. Ніхто не виявить справжнього смислу речі. Та й невідомо, чи є такий? Але як же інакше? Виходить дивна ситуація, коли я бачу предмет, але не знаю, що він таке, чому він є зараз. Часто можна почути, що це залежить від того, хто дивиться на річ, але якщо мені не хочеться, щоб річ завжди відбивала тільки мене, але й щоб виявила, нарешті, і себе. Адже виходить, куди я не подивлюся, то скрізь бачу тільки своє відображення, тільки себе, свої змісти. Але як тоді я можу зрозуміти себе самого й визначитись, що до самого себе, якщо я нічим не розрізняю себе і своє інше, якщо речі виявляють не свій смисл, а повертають мені мій. Речі проявляють людині її власні імена, а не свої істотні імена. Виходить, людина так само втрачає свою індивідуальність і відмінність, втрачає свою інакшість у світі, через колективну побудову безвідносної та незалежної самостійності (самотності) локалізує себе у креативних світах приватних міфологій.

У Платона результатом вираження смислу є щось ставше, як підсумок цього вираження. Це межа вираження сенсу. В ейдолоні немає межі вираження смислу, немає ставшого, немає результату цього вираження, немає вираженого. Його зусилля нічого не дають, вони безкінечно живлять ніщо.

Численні копії симулюють свою історичність, симулюється сама історія, яка губиться у своїх копіях, про що постійно говорить Ж. Бодрійяр. Він нагадує слова Маркса про те, що всяка подія проживає своє історичне життя, а потім воскресає у формі пародії. Аналізуючи нинішню ситуація, Ж.Бодрійяр приходить до висновку, що сьогодні ця схема ламається, а точніше перевертається. Мається на увазі, що подія

відразу виникає як пародія і як фарс. Прикладом цьому може бути надмірна заклопотаність технікою безпеки життя, коли в даний момент доводиться перейматись і думати про те, що може трапитися, а може й не трапитися пізніше. Імовірна подія, ще десь прихована в майбутньому, а її симуляція вже визначає сучасну дійсність. Нібито відоме і нібито передбачене та вірогідне уже в теперішньому впливає, як актуальна даність і переживається як існуюче. Передбачення симулює вічність упереджуючи майбутнє, у прагненні перехопити імовірний розвиток подій і забезпечити нескінчену і благополучну сучасність намагається охопити час.

Майбутнє симулятивно переживається в сучасності, але часові збої цим не обмежуються. Подібна експансія відбувається у відношенні і до минулого. На думку Ж. Бодрійяра, особливо це проявляється у колекціонуванні та у тій популярній тенденції надавати речам «історичного» вигляду, «під старовину» [2, с. 117]. Через цю підробку здійснюється симуляція історичності речі, її відношення й причетності до історії. Що ж стосується колекцій, то тут глибинна сила предметів проявляється не через їх історичність окремо, а тим, що в цілому час (вік) колекції відрізняється від реального часу. Відбувається підміна одного часу іншим. Час колекції строго систематизований і організований. Здається замкнена система власного персонального часу, який циклічно обертається в заданих рамках і власник може спокійно в будь-який момент включитися в цю часову гру, пограти в народження й смерть.

Ці та подібні, часові ігри показують, що, можливо, людям не вистачає історії. Їм хочеться хоч якось наблизитись до дійсності, до справжнього плину історії. Історичний вакуум втягує в себе все, що має часову значимість. Механізм наслідування історії подібний досліду з відомою «трубкою Торрічеллі», що доводить: природа не терпить порожнечі. Позбавлена сутності, несуттєва історія доходить до точки повного спустошення, де тої ж миті відбувається заповнення цього простору образами-симулякрами історії.

Не випадково, що проблема темпоральності відіграє важливу роль для розуміння поняття симулякра у Ж. Бодрійяра [5]. Він відзначає, що симулякр – це особливий часовий ефект, коли втрачається лінійність і зав'язуються різні петлі, і замість реальностей виникають їх примарні й відпрацьовані копії. Історична нитка, втрачаючи свою пружність, внутрішній твердий стрижень, обм'якає й стає аморфною, у результаті чого не проблемними для неї стають різні повороти, розвороти й «мертві» петлі.

Заради справедливості, варто пригадати, що ще у Платона була підмічена ця темпоральна сутність симулякра, адже ідеї – це те вічне

й непорушне, на що можна спертися у потоці «божевільного становлення», як воно розуміється у Геракліта. Невпинне становлення є матеріалом для симулякрів, оскільки воно не зазнає формотворчих дій ідеї. Ідея направляє цей потік, надає йому цілі і напрямку, оформляючи його з хаотичного руху в становлення сутності [3]. Без сутності рух до чогось замінюється просто рухом, це плін часу самого по собі без цільового спрямування. Це те, що ми називаємо «убиванням часу». В такій ситуації нелегко приходиться людині, адже це її життя невблаганно вислизає крізь пальці.

Людині важко змиритись з таким його безслідним зникненням. Звідси її спроби хоч якось загальмувати й законсервувати мить. Тут, щоб бути реальними, люди й вигадують практики, подібні колекціонуванню та ін. У даному контексті знаковим є феномен світліни. Вона вже перевершила себе як простого «фото на пам'ять» і переростає в створення цілих «бібліотек пам'яті». Кожна подія повинна бути зафіксована, складається враження, що якщо немає документального підтвердження, то нічого й не відбувалося. Людина потребує доказу вірогідності подій, які з нею стаються. Виходить, якщо ми прагнемо якоїсь історичності, то ми необхідно повинні все фіксувати. Таким чином, реальність починає сприйматися через об'єктив, адже я, переживаючи щось тут і зараз, повинен також подбати про те, щоб це залишилося в пам'яті й знайшло свою вірогідність, тобто з'явилося на фото.

Таке відношення до дійсності яскраво спостерігається на будьяких мистецьких подіях, зокрема, концертах, коли по всьому темному залу перед сценою починають спалахувати монітори фотоапаратів, і люди більшу частину видовища сприймають через об'єктив. У цьому і проявляється ілюзорність і невловимість реального, тому доводиться його відразу ловити в об'єктив. Без цього подія не буде достовірною, реальною, історичною. Щось подібне відбувається, коли людина спостерігає за зірками. Адже світло від зірок, які перебувають найближче за мільярди кілометрів від нас, доходить до Землі не миттєво. На це потрібна безліч часу. Виходить, що те, що ми називаємо зірками на нічному небі – це світло, яке йшло до нас мільйони років. За великим рахунком – це вже минуле цієї зірки. За цей час із нею могло відбутися багато подій, вона могла навіть уже й зникнути, але світло її ще доходить до нас. Можливо, приблизно те ж відбувається й у нас із реальністю часу. Сам час, утративши сутнісну наповненість, розсіюється як дим, а людина різними симулятивними практиками намагаються його зупинити.

Мить, на яку сподівався Фауст, сама несе в собі вічність, бо події в ній відбуваються не однією лише людською волею і залишаються вони

на всі часи. Спроби ж штучно сконструювати хоч якусь позачасову вічність приводять до того, що історія потребує постійного свідчення і підтвердження. Виходить, що історія є там, де є її репродукція, тобто де вона відтворюється. Тож, у результаті такого відчуження вияву сутності в її історичному здійсненні, призводить до проблеми симулятивного виробництва історії, та пригадати слова С. Зенкіна: «Порядок симулякрів здобуває повну перемогу над реальним світом, оскільки він зумів нав'язати всьому світу свій час симулякрів, свої моделі темпоральності» [2, с. 24].

Підсумовуючи зазначимо, що символ розглядається як єдиність сутності та її проявлення. Визначаючи співвідношення символу і симулякру, відзначимо, що симулякр демонструє відкидання сутності і утвердження репрезентації самої по собі. Співвідношення символу і симулякру, з одного боку, є співвідношенням частин і цілого. У цьому контексті симулякр є частиною, яка відкидає свою приналежність цілому. Саме з цього починаються всі симулятивні процеси.

«Воцаріння» симулякру призводить до падіння ієрархії центрованих смислів. Тепер сутність і подоба зливаються актом симуляції. Усе поглинає невизначеність і хаос: «Неієрархічне творіння є згустком співіснування та одночасних подій... Симулякр унеможливує будь-яку впорядковану причетність, будь-який чіткий розподіл, будь-яку стійку ієрархію. Симулякр засновує світ кочівних [номадичних] розподільностей та торжествуючої анархії» [5].

Опозиція модель – копія більше не має сенсу. Саме поняття дійсності, відповідності, моделі втрачає зміст, тому що у запаморочливій безодні симулякрів губиться будь-яка модель, чи критерій оцінки реальності.

Література

1. Бодрийяр Ж. Злой демон образов / Ж.Бодрийяр // Искусство кино. – 1992. – №10. – С. 69 - 70.
2. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Ж. Бодрийяр – М.: Добросвет, 2000. – 387с.
3. Иванова А. «Эйкон» и «эйдолон» Платона и «симулякр» Делеза [Электронный ресурс] / А.Иванова // Режим доступа / <http://kogni.narod.ru/eikondeleuze.htm>
4. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей / Наук. керівники проекту: Барбара Кассен і Костянтин Сігов. – Т. 1. – К.: Дух і літера, 2009. – 576 с.
5. Кирюшин А.Н., Асташова А.Н. Идея симулякра в понимани виртуального: от Платона к постмодернизму [Электронный ресурс] / А.Н.Кирюшин, А.Н.Асташова // Режим доступа / <http://human.snauka.ru/2012/08/1593>

б. Лосев А.Ф. Вещь и имя [Электронный ресурс] / А.Ф.Лосев // Режим доступа / <http://philosophy.ru/library/losef/name.html>

Усанов А.И.

**ОСВОЕНИЕ ВРЕМЕННОЙ ВЕЧНОСТИ:
ОТ СИМВОЛА К СИМУЛЯКРУ**

В статье исследуются механизмы подмены символического пространства симулятивным, сущностного выражения – подделкой и симулякром, что характерно для современной культуры. Анализируется диалектика целого и части у А.Лосева, рассматривается соотношение эйдос и эйдолон, раскрываются формы имитации смысла, истории.

Ключевые слова: *символ, миф, эйдос, эйдолон, симулякр, симуляция.*

Usanov A.I.

**MASTERING OF TEMPORAL ETERNITY :
FROM A SYMBOL TO THE SIMULACRUM**

The mechanisms of substitution of symbolic space of simulations, essence expression by a forgery and simulacrum, that characteristically for a modern culture are investigate in the article. Is considered the dialectic of the whole and the parts from A.Loseva, correlation of eidos and eidolon is examined, the forms of imitation of sense, history open up.

Key words: *symbol, myth, eidos, eidolon, simulacrum, simulation.*

Надійшла до редакції 19.08.2013 р.